

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראל זצ"ל

חֶמְדַּת יָמִים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשַׁת הַשָּׁבוּעַ בַּשַּׁלַּח תשע"ט

על לאומיות וקדושה או

מה הקשר בין המפקד לבין קניית הר המוריה (2)

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

מה הקשר בין המפקד שפקד יואב את העם בפקודת דוד לבין קניית גורן ארוונה היבוסית, מה שנקרא בידי חז"ל 'הר הבית'? כך הקשינו בדברינו לפרשת בא.

נסה לברר גם מה פשר הפסוק הפותח את הפרשיה ומקבילו בספר דברי הימים.

בספר שמואל כתוב: "וַיִּסֶף אֶף יִקְנֶה לְחֹרֹת בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּסֶת אֶת דָּוִד בָּהֶם לֵאמֹר לֶךְ מִנָּה אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֵת יְהוּדָה" (כ"ד א).

בדבה"א הכותרת היא: "וַיַּעֲמֵד שֹׁטֵן עַל יִשְׂרָאֵל וַיִּסֶת אֶת דָּוִד לְמַנּוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל" (כ"א א).

לא ברור מדוע היה 'חרון אף' ולמה דוד הוסת? רש"י בענווה כתב: "לא ידעתי על מה".

חז"ל הסבירו את החלטתו של דוד לפקד את העם, כעונש על טעות. לאחר שדוד הצליח לחדור אל מחנה שאול, להגיע עד המעגל הפנימי ביותר ולקחת את חניתו ואת צפחת המים (כמתואר בשמו"ב כ"ו), הוא פנה ישירות אל שאול וניסה להתפייס עמו. וז"ל

הכתוב: "וַיֹּאמֶר לְמָה זֶה אֲדֹנָי וְדָף אֲחֵרִי עֲבָדוֹ כִּי מָה עֲשִׂיתִי וּמָה בְּיָדִי רָעָה: וְעַתָּה לְשִׁמְעַנָּה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֶת דְּבָרֵי עֲבָדוֹ אִם יִקְנֶה הַסִּיתָךְ בִּי יָרַח מִנְחָה וְאִם בְּנֵי הָאָדָם אֲרוּרִים הֵם לִפְנֵי יִקְנֶה כִּי גִרְשׁוּנֵי הַיּוֹם מֵהַסְתַּפַּח בְּנַחֲלַת יִקְנֶה לֵאמֹר לֶךְ עֲבַד אֱלֹהִים אֲחֵרִים: וְעַתָּה אֵל יִפְלֵ דָמֵי אֲרֻצָּה מִנְּגִיד פְּנֵי יִקְנֶה כִּי יֵצֵא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְבַקֵּשׁ אֶת פְּרַעַשׁ אֶחָד פְּאֶשֶׁר יִרְדֵף הַקְּרָא בְּהָרִים" (שם יח-כ).

חז"ל ביקרו את דוד על הדרך בה ניסח את דבריו. על המילים אִם יִקְנֶה הַסִּיתָךְ בִּי יָרַח מִנְחָה, הם דרשו: "אמר רבי אלעזר: אמר ליה הקדוש ברוך הוא לדוד מסית קרית לי? הרי אני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו, דכתיב 'כי תשא את ראש בני ישראל לפקדיהם ונתנו איש כפר נפשו וגו'. מיד ויעמד שטן על ישראל, וכתוב ויסת את דוד בהם לאמר לך מנה את ישראל" (ברכות דף סב ע"ב). לדבריהם, דוד נענש על שלא ניסח את דבריו כראוי, לכן מנה את העם שלא כראוי ו"שילם" על כך.

קשה לראות את דברי רבי אלעזר, כניסיון להסביר את הפשט בפרקנו, שהרי אם דוד טעה, לא ברור מדוע העם נענש ומספר רב כל כך של אנשים מתו במגפה (70,000)? כמו כן, לא ברור מה הקשר בין החצי הראשון של הפרק העוסק במפקד ובעונש עליו, לחצי השני העוסק בקניית גורן ארוונה היבוסית? לכן, נבין את דברי חז"ל אלה כמדרש המלמדנו עד כמה צריך האדם להיות זהיר בדבריו, בוודאי כאשר הוא פונה כלפי מעלה.

ר"י קרא הביא מדרש אחר (פס"ר מג,א): "מדרש חכמינו: כיוון שהזכיר מעשה אוריה שנהרג על ידי דוד הוסיף לחרות בְּיִשְׂרָאֵל". לדבריו, סמיכות פרשיה זו, לאזכור שמו של אוריה בסוף רשימת הגיבורים, מלמדת שהחטא בעניין אוריה, הוא שגרם להסתה ולנגף.

כפירוש על דרך הפשט הביא ר"י קרא (ובעקבותיו רלב"ג): "ופשוטו של מקרא ויישובו: לפי שחרה אפו בהם בימי דוד, כששלח רעב לעולם שלש שנים שנה אחר שנה (לעיל בפרק כ"א), בעון שהמית שאול את הגבעונים, הוסיף לחרות בהם פעם שנייה כשציוה דוד למנותם".

גם שני פירושים אלה לא מסבירים מדוע העם נענש. ניתן להסביר, כי באופן כללי, העם משלם על הטעויות של מנהיגיו. אע"פ כן, צריך לנסות ולהסביר במה חטא העם.

דווקא בימים אלה, ימי בחירות, עלינו להרבות תפילה שנוזכה למנהיגים ראויים שיובילו את העם להישגים רוחניים ולאומיים ויגשימו ולו במעט את נבואת הנביא: "וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים וְאָמְרוּ לָכוּ וְנַעֲלֶה אֵל הַר ד' אֵל בֵּית אֱלֹהֵי יַעֲקֹב וְיִרְנֵנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאֲרָחֹתָיו: כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְדַבֵּר ד' מִירוּשָׁלַם". (ישעיהו ב' ג)

לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט	לעיין מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד	לעיין ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד	לעיין הרב ישראל רוזן זצ"ל נלבי"ע י"ג בחשוון תשע"ח	לעיין הרב שלמה מרזל זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י' באייר תשע"א	לעיין הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו	לעיין דוד צבי טרשנסקי ז"ל בנם של יחזק ונעמי הי"ו נלבי"ע כ"ח באייר	לעיין אסתר שמש ע"ה נלבי"ע כ' באב תשע"ז	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד
--	---	---	---	---	---	--	--	---

לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

מקח טעות בספר תורה שמחירו גבוה

'ארץ חמדה גזית' ירושלים / כסלו תשע"ח / תיק 77036

דיינים: הרב דניאל מן, הרב עודד מכמן, הרב יאיר וסרטייל

המקרה בקצרה: התובע הזמין ספר תורה מהנתבע וסוכם ביניהם על תשלום של 152,100 ₪ כולל מע"מ, הוסכם שהספר יהיה מהודר בכתב בית יוסף. לאחר שהתובע שילם 113,780 ₪ הוא נקלע לקשים כלכליים וניסה למכור את הספר, הסוחרים שהראה להם את הספר אמרו שהספר אינו מהודר ושוויו הוא 70-80 אלף ₪. לעומת זאת, הנתבע הציג לבית הדין חוות דעת של סופר סת"ם שהספר מהודר. בית הדין הציג הצעת פשרה שלא התקבלה על ידי הנתבע.

התובע דרש תיקון של הספר על ידי סופר אחר, והחזר של הסכומים העודפים ששילם, לחילופין הוא ביקש להורות על ביטול מקח ועל השבת כספו. כמו כן הוא תבע קנס על ביטול החוזה. הנתבע השיב שהספר מהודר, והוא שווה את מה ששולם עבורו, כמו כן התובע עקב אחרי עבודתו, והיה יכול לבדוק אותה. בנוסף לכך לדעתו אין הגדרה אובייקטיבית לספר מהודר, וחלק מההידור זה שהסופר ירא שמים, ולכן אין אפשרות לקבוע שהספר אינו מהודר. בית הדין פנה למומחה שקבע שהספר אינו מהודר ושוויו 90,000 ₪.

פסק הדין: על התובע להשיב את היריעות לנתבע ועל הנתבע להשיב לתובע את כל הכסף שקיבל ממנו, בסך 113,780 ₪ כולל מע"מ.

נימוקי פסק הדין בקצרה:

א. מקח טעות מצד טיב הספר או מצד מחירו

דין מקח טעות יתכן בשני מצבים: הראשון הוא שיש מום שאנשים מקפידים עליו (שו"ע חו"מ רלב). השני הוא כשיש פער גדול משישית בין מחיר השוק למחיר בו נמכר החפץ (שם רכז, ד). במקרה זה, סוכם שהספר יהיה מהודר, הגדרת "מהודר" היא כפי המקובל בלשון בני אדם, לפיכך, היא ניתנת להגדרה בניגוד לטענת הנתבע. למעשה, היו בספר בעיות שלא ניתנות לתיקון, ולכן הוא אינו מוגדר כמהודר וזהו מקח טעות שניתן לביטול. בנוסף, יש פער של יותר משישית בין מחיר השוק כפי שקבע המומחה מטעם בית הדין לבין המחיר שסוכם ולכן יש עילה נוספת לביטול המקח.

ב. טענת מקח טעות כשהיה הקונה יכול לבדוק

הנתבע טען שהתובע יכל לבדוק את איכות הספר במהלך הכתיבה, ומשלא עשה זאת אינו יכול לטעון כעת למקח טעות. טענה זו דומה לדין הגמרא (בבא מציעא מט ע"ב - נא ע"א) שבמקרה של אונאת מחיר (פער של שישית בין מחיר השוק למחיר המכירה) יש זמן לקונה לבדוק את המחיר, ולאחר זמן זה אינו יכול לדרוש פיצוי, משום שמחל על האונאה. בדומה לכך בגמרא בכתובות (עה ע"ב) נאמר שחתן שיכול לבדוק האם לכלה יש מומים לפני החתונה אינו יכול לטעון טענת מקח טעות במקרה שהתגלה אחרי החתונה שהיא בעלת מום.

הרי"ף (בבא מציעא ל ע"ב) והרמב"ם (מכירה טו, ג) כתבו שבמקרה של מקח טעות זכותו של אדם לבטל את המקח אם נמצא בו מום, גם אם היה יכול לבדוק, ורק אם השתמש בו אחר שידע על המום איבד את זכותו לבטל את המקח. לדברי המגיד משנה (שם) גם כאשר אדם היה יכול לבדוק אם יש מום ולא בדק, הוא איבד את זכותו לטעון מקח טעות. המשנה למלך סובר שדעת המגיד משנה אינה כדעת הרמב"ם, וכנראה שסבר שרק בקידושי אשה אדם צריך לבדוק לפני הקידושין, ואם לא בדק – מחל. להלכה הסמ"ע (רלב, י) פסק שיש לבדוק, ואילו ערוך השולחן (חו"מ רלב, ה) ועוד פוסקים כתבו שניתן לטעון מקח טעות גם אם לא בדק. למעשה נראה שהמחלוקת אינה מוכרעת, ואין להוציא ממון כשהיה יכול לבדוק.

ג. מתי יכול לטעון למקח טעות למרות שיכול היה לבדוק?

אולם, במקרה זה כל הפוסקים מודים שהקונה יכול לטעון למקח טעות, מכמה טעמים: א. הבדיקה אינה זמינה וקלה – כדי לבדוק את הספר התובע היה צריך לטרוח ולהביא את היריעות לסופר מומחה שמבין בכך. הימנעות מבדיקה הכרוכה בטרחה אינה מהווה סימן לויתור על טענת מקח טעות. ב. כשהמוצר לא גמור ועדיין לא הושלמה כתיבת ספר התורה, אין דרך לבדוק. ג. יתכן שהיריעות שניתנו לדוגמה היו טובות יותר מאחרות. ד. הסופר אמר שאין מום, ולכן הקונה אינו צריך לבדוק (פתחי חושן אונאה יג, ט מנחת אשר ג, קט).

למעבר לפסק הדין המלא

<p>לע"נ מרים ריגלר ע"ה רעייתו של ד"ר מיכאל ריגלר הי"ו נלב"ע אייר תשע"ח</p>	<p>לע"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לע"נ חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלב"ע ז' בתשרי תשע"ח</p>	<p>לע"נ סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלב"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
---	--	--	---

לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי

חֵמְדַּת הָאֲנָצִיקְלוֹפֵדִיָּה הַתְּלִמוּדִית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

הידור מצוה

מבוסס על הערך: הדור מצוה, שבאנציקלופדיה התלמודית כרך ח.

”זֶה אֱלִי וְאֶנְהוּ” (טו, ב)

אתרוג הכשר בדיעבד, האם חובה לקנות כשר לכתחילה משום הידור מצוה?
האם ספק בהידור מצוה הוא ספק דאורייתא או דרבנן?

החיוב ומקורו. חייב אדם להדר את המצוות, שנאמר: זֶה אֱלִי וְאֶנְהוּ, התנאה לפניו במצוות, עשה לפניו סוכה נאה ולולב נאה ושופר נאה וציצית נאה (ברייתא שבת קלג ב, וברש”י בב”ק ט ב ורי”ף ורא”ש סוכה פ”ג: טלית נאה, וכן הוא במגן אברהם סי’ כד).

הדור מצוה. החובה לנאות דבר של מצוה.
הפרקים: א. החיוב ומקורו; ב. ההידורים;
ג. בדיעבד; ד. שיעורו; ה. ברכה על הידור; ו. ביחס לשאר מצוות

כרך ח טורים רעא-רפד

לימוד זה יש מהראשונים שסוברים שהוא לימוד גמור, ומצות הידור מצוה היא מן התורה (משמעות הראב”ד בהשגות על המאור סוכה פ”א; חידושי אנשי שם לרי”ף ברכות סוף פ”ז בתירוץ ב; שאגת אריה סי’ ז בדעת הרמב”ם).

אבל דעת התוס’ (מנחות מא ב ד”ה אין), הריטב”א (סוכה יא ב), הרש”ל (ביס של שלמה בבא קמא פרק א סי’ כד) והמהרש”א (שבת קלג ב בתוס’ ד”ה אר”ח) שאינו אלא מדרבנן, והדרשה מן הכתוב היא אסמכתא, שהרי מצינו בהידור מצוה שאינו אלא לכתחילה ואינו מעכב בדיעבד, ודבר שהוא מן התורה אין בו חילוק בין לכתחילה לדיעבד (ריטב”א שם).

אבל הכפות תמרים (סוכה כט ב) כתב בדעת רש”י שעיקר החיוב של הידור מצוה הוא מן התורה, אלא שהתורה מסרה הדבר לחכמים להכריע באיזה מקום ההידור מעכב, ובאיזה מקום אינו אלא מצוה לכתחילה בלבד.

שיעורו. אמרו בגמרא (בבא קמא ט ב; ירושלמי פאה פ”א ה”א): הידור מצוה עד שליש במצוה. ונחלקו בפירושו:

- (א) בירושלמי (שם) מבואר שיוסיף בדמים בעד מצוה מהודרת עד שליש מדמי אותה המצוה כשאינה מהודרת. וכן פירשו רבנו חננאל, רש”י, המאירי (ב”ק שם), הרא”ש (סוכה פ”ג סי’ יב), הטור (אורח חיים תרנו) והשולחן ערוך (שם בשם יש מי שאומר). אלא שדעת הירושלמי והרא”ש והטור, שאף אם כבר קנה מצוה - כגון אתרוג או לולב - ומצא אחרת נאה ממנה, יוסיף עד שליש בדמי הראשון בשביל הנאה. ואילו דעת רש”י, המאירי והשולחן ערוך שדווקא אם מוצא שנים לקנות, ואחד הדור מחברו, יוסיף שליש הדמים ויקנה את הנאה; אבל אם כבר קנה את שאינו מהודר, אינו צריך להוסיף דמים ולהחליפו בהדר (בית יוסף שם בדעת רש”י; מגן אברהם שם סי”ק ה בדעתו ובשם שלי”ה). ואפילו להסוברים שגם אם כבר קנה אחד יוסיף עד שליש לקנות הדר, לא הטריחו עליו כן אלא בפעם הראשונה בלבד; שאם לא כן, אין לדבר סוף, שלעולם ימצא נאה ונאה (מראה הפנים על הירושלמי שם בישב קושיית הסמ”ג והיש”ש שלעולם ימצא נאה יותר; מלבושי יום טוב לבעל תוס’ יום טוב על הלבוש סי’ תרנו; באור הלכה להמשנה ברורה שם בשם אחרונים). ואף בפעם הראשונה - דווקא כשהמוכר מסכים לקבל את הראשון ולהעלותו בדמי ההדור, או שיש אחרים הרוצים לקנותו; אבל אינו חייב לקנות שנים (שער הציון להמ”ב סי”ק ב).
- (ב) התוס’ (ב”ק שם ד”ה עד שלישי) ותוס’ רבנו פרץ (שם) פירשו ששיעור השליש נאמר לא על הדמים, אלא על גודל החפץ שנעשית בו המצוה - כגון שיש אתרוג ששיעורו כביצה, שהוא שיעור המצומצם שאמרו חכמים, ויש אחד גדול ממנו בשליש, חייב לקנות את הגדול. והמהרש”א (ב”ק שם) נתן טעם לשיעור הידור בשליש גדלו, שכן מצינו הידור כזה בשיעור הלולב, שצריך להיות גדול מן ההדס שלישי (סוכה לב ב), שזהו הדרו.
- (ג) הרא”ש (שם), הסמ”ג (עשה מד בשם רבנו יעקב, והוא רבנו תם), הטור (שם לפי פירוש הבי”י בדעתו) והשולחן ערוך (שם א דעה ראשונה) מפרשים שהשליש הוא בדמים, וההידור הוא בגודל - שאם אחד מהאתרוגים יש לו שיעור מצומצם והשני גדול ממנו, מצוה להוסיף שליש על דמי הראשון ולקנות את הגדול.

בתוספת שליש של הידור מצוה, הסתפקו בגמרא (ב”ק שם) אם הוא שליש מלגיו או מלבר - היינו, כשאחד שוה ששה דינרים, אם צריך להוסיף עליו שנים, שהם שליש שבתוך הששה; או שיוסיף שלשה, שהששה יחלוק לשנים ויוסיף חלק שלישי מבחוץ. ולהלכה יש פוסקים לחומרא שיוסיף מלבר (ר”ח שם; ר”ן סוכה פ”ג בדעת הרי”ף שם; ריא”ז בשלטי הגבורים סוכה שם, ועוד). השדי חמד (כללים מערכת ז כלל יב) הביא שיש מוכיחים מדבריהם שהידור מצוה מן התורה. ויש פוסקים לקולא, שליש מלגיו (רא”ש ב”ק שם; רבנו ירוחם נתיב יג חלק ג; שו”ע (שם), שספק דרבנן להקל (בי”י שם); ופירש השדי חמד דהיינו או שהידור מצוה מדרבנן, או שהשיעור שליש הוא דרבנן.

כתבו אחרונים שאם יש מחלוקת הפוסקים בכשרות של אתרוג - והוא הדין בכל המצוות (משנ”ב בבאור הלכה ריש סי’ תרנו) - אף על פי שלהלכה הוא כשר, צריך לקיים הידור מצוה עד שליש כדי לקנות אחד שכשר לכל הדעות (פמ”ג במשבצ”י שם סי”ק א, ועוד).

תוספת הידור. בתוספת זו של הידור מצוה אמרו: עד שליש משלו, מכאן ואילך משל הקב”ה (ב”ק שם). ונחלקו בפירושו:

- הערוך (עי’ הדר א), רש”י והרשב”א (שם) מפרשים שאותו שליש שיוסיף בהידור מצוה, משלו הוא - שאינו נפרע שכרו בחייו, שאין שכר מצוה בעולם הזה (עי’ עבודה זרה ג א) - אבל מה שיוסיף בהידור יותר על שליש, יפרע לו הקב”ה בחייו. וביאר הערוך (שם) לפי שעד שליש מוזהר הוא להתנאות במצוה, וכך הוא חובתו, ונוטל שכרו יחד עם שאר מצוות; אבל מה שמוסיף יותר, מידה יתרה עושה, ואין הקב”ה מקפח שכרו אלא משלם לו שכר התוספת בעולם הזה, ואוכל פירות בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (תוס’ שם).
- רבנו חננאל (שם בפירוש ב), הראב”ד (בחידושו שם) והנמוקי יוסף (שם) מפרשים שעד שליש צריך להוסיף משלו ודוחק את חייו כדי להדר המצוה; אבל משלש ולמעלה - אם זימן לו הקב”ה ממון שלא מיגיעו, יוסיף; ואם לאו, חייו קודמים, ודיו בתוספת שליש. והוא הדין אם העשיר מיגיעו ואין חייו נדחקים בכך, הרי זה כמי שזימן לו הקב”ה שלא מיגיעו (נמוק”י בשם רמ”ה). ולדעה זו, כתב המשנה ברורה (שם) שבאיש עשיר אין חילוק בין שליש ליותר משלש.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"א)

Trieste, Italy

טריאסט, איטליה
שבט, תנש"א

העלאת עצמות מחו"ל לארץ ישראל

שאלה

האם מצווה על הבנים לארגן לקיטת עצמות של אימא, שנקברה לפני עשרים שנה בבית קברות יהודי בחו"ל, כדי לקבור את העצמות בארץ ישראל סמוך לבעלה, שנקבר לא מזמן בירושלים. ישנם נתונים מיוחדים שאפרט בקצרה.

א. הבעל, לאחר מות אשתו, נשא אישה אלמנה שאיתה חי עד מותו, היא עדיין חיה (הביצוע אולי יגרום צער לאלמנה).

ב. הבעל בזמנו קנה מקום ליד קבר אשתו הנפטרת בטריאסט.

ג. אשתו קבורה ליד הוריה.

ד. הבעל הורה לבנים הגרים בירושלים, שיקברו אותו בירושלים רק אם הוא ימות בארץ. ולא נתן שום הוראה לגבי אשתו. אמנם, יש אומרים שהוא ניסה להעלות את עצמות אשתו לארץ ולא ביצע.

ה. הבנים בעצמם חלוקים בדעותיהם, אם כדאי לשנות את המצב הנוכחי, כאשר הביצוע טעון זהירות גדולה, אחרי 20 שנה מיום קבורת אדם.

במציאות אין במקום עצמו ולא קרוב לו, כוח אדם מתאים לפעולה כזאת.

עם כל השיקולים האלה, מה עדיף לעשות?

תשובה

אע"פ שהאריכו האחרונים אם רשות או מצווה להעלות גופת הנפטרים לקבורה בארץ ישראל¹, נראה שבנדון דידן ראוי להשאיר האשה במקום קבורתה מהנימוקים הבאים:

א. השואלים מציינים שאין מצוי כוח אדם מתאים לפעולה זו, ופירוש הדברים שהביצוע יהיה כרוך ב"בזיון המת", ולכן בכהאי גוונא מן הראוי להשאירה במקומה.

ב. כיוון שהאשה קבורה ליד הוריה, והבעל נשא אשה אחרת, יש מקום לסברא שנוח לאשה להישאר במקום קבורתה הנוכחי ולא להזיזה ממקומה².

¹ שו"ע יו"ד, סימן שס"ג. ובמהרלב"ח סימן ס"ג. וילקוט יוסף, סימן ל"ב, סעיפים ג' — ד'. ועיין כל בו על אבלות, פרק שישי, סימן ו', סעיפים ה' — ו' ובהערות שם.

² בנסיבות אלה שנראה שאין מצווה לכ"ע להעלות עצמות האישה, מצטרפת הסברא שכיוון שהאחים חלוקים בדעתם — שב ואל תעשה עדיף.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

מתפללים לרפואתם השלימה של:

אליעזר יוסף בן חנה ליבא
מאיר בן דינה ציפורה
נתנאל אילן בן שיינא ציפורה
נחמה צביה בת שושנה בריינא

רועי משה אלחנן בן ג'ינה דב'רה
יאיר מנחם בן יהודית חנה
רפאל ישי בן צפורה פייגא
איילת חן בת שולמית
בתוך שאר חולי עם ישראל

יוסף (יוסי) בן חנה
דוד חיים בן רסה Rassa
יוסף בן רחל חלילי
מאירה בת אסתר